

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

УДК 94 (430+44) : 911.375 «04/10»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.1.133>

Андрій Налівайко*

ГЕНЕЗА БОРОТЬБИ ЗА ІНВЕСТИУРУ МІЖ СВІТСЬКОЮ ТА ДУХОВНОЮ ВЛАДОЮ В АНГЛІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ Л. БЕРКУТА

Анотація: *Різноманітні вектори наукової діяльності українського медієвіста, професора, доктора історичних наук Леоніда Беркута (1879-1940) протягом життя постійно перепліталися. Наукові вподобання вченого спрямовували розвиток його подальших дослідницьких студій. Історія раннього християнства та Західної Церкви стали сферою наукових вподобань Л. Беркута ще у період його навчання в Київському університеті св. Володимира, а також викладання у Варшавському університеті.*

Стаття присвячена проблемам протистояння між церквою та королівською владою в Англії кінця XI – початку XII ст., а також аналізу церковно-політичних поглядів, групи авторів підтримуючих сторону короля, у розпал суперечки між Генріхом I Боклером та Ансельмом Кентерберійським, на прикладі характеристики анонітного автора та його публіцистичного твору «Йоркські трактати». У статті проаналізована монографія українського проф. Л. Беркута, яка була присвячена саме цій тематиці – «Йоркские трактаты как источник для характеристики английских церковно-политических идей в эпоху до конкордата 1107 г.»

Ключові слова: *Л. Беркут, інвестиура, «Йоркские трактаты», Вільгельм I, Лондонський конкордат*

Постановка проблеми. Намагаючись відтворити у своїх наукових студіях цілісну картину проблеми боротьби за інвестиуру між «Regnum et Sacerdotium» у Німеччині, Леонід Беркут¹ не обходить стороною історію взаємовідносин між церквою та королівською владою в Англії кінця XI – початку XII ст. Для українського професора було надважливо простежити взаємозв'язок і взаємозумовленість подій даної «європейської драми» – повторення конфлікту боротьби за владу, але вже не між папою та імператором, а між Кентерберійським архієпископом і королем Англії, який розгорнувся за кілька років до Вормського конкордату 1122 р. Цій події вчений присвятив невелику монографію: «Йоркские трактаты как источник для характеристики английских церковно-политических идей в эпоху до конкордата 1107 г.»

---

*Налівайко Андрій Олександрович – здобувач кафедри всевітньої історії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5518-6637>; e-mail: andrejnalicvko33@gmail.com

¹ Про нього див. авторську працю: Налівайко А. Леонід Миколайович Беркут: етапи творчого шляху вченого // Емінак. 2021. № 2. С. 288-295.

У своїх дослідженнях Л. Беркут намагається акцентувати увагу на загальні об'єднуючі моменти між двома підсумковими документами цієї зтяжної боротьби за інвеституру – Лондонським (1107) і Вормським (1122) конкордатами, які досить рельєфно відбили як ступінь конфлікту між двома гілками феодальної влади, так і межу компромісу між ними.

Коротка історіографія. Критично аналізуючи погляди своїх попередників, які займалися різними питаннями історії середньовічної Англії: Е.В. Тарле², Д.М. Петрушевський³, а також переважно представників німецької історіографії: Г. Бемер⁴, Ф. Яффе⁵, Ф. Ліберман⁶ та ін., український історик зумів сформувати власну наукову візію вказаної проблеми.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є спроба висвітлення наукових студій Л. Беркута, присвячених дослідженню взаємовідносин двох гілок феодальної влади – Церкви та держави в Англії кінця XI – початку XII ст., їх протистоянню та пошуків компромісів, а також розгляду церковно-політичних поглядів, групи авторів підтримуючих сторону короля у розпал антагонізму між Генріхом I Боклером та Ансельмом Кентерберійським, на прикладі характеристики анонімного автора та його публіцистичного твору «Йоркські трактати».

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1066 р., завдавши поразки Гарольду у битві біля Гастінгса, Вільгельм I (1066-1087) Норманський, або Завойовник, син Роберта Диявола, завоював Англію і став її королем. Разом з Англією під владою Вільгельма опинилася й місцева стародавня церква, яка володіла великим майном і користувалася величезним впливом у всьому королівстві⁷. Звичайно військові перемоги Вільгельма не могли гармонізувати внутрішнє життя тогочасного суспільства, розірвати етнокультурні протиріччя.

Англійські королі, починаючи з Вільгельма, були змушені шукати підтримки серед князів єпископів і впливових абатів великих монастирів, – робить важливий висновок Л. Беркут. Український вчений підкреслює, що відразу після битви при Сенлак, вже у 1070 р. король робить рішучі кроки до перетворення внутрішнього життя церкви. Король намагається забезпечити собі підтримку та схвалення римської курії, йому потрібно було освятити весь свій завойовницький план авторитетом і підтримкою церкви. Л. Беркут пише з цього приводу: «было вполне естественным, если старые и до некоторой степени обязательные отношения между королем и папою – тогда им был Александр II (1061-1073) – приняли теперь очень сердечный и предупредительный характер, создавший для обеих сторон удивительную атмосферу взаимного доверия»⁸.

---

² Тарле Е.В. Общественные воззрения Томаса Мора в связи с экономическим состоянием Англии его времени. Санкт-Петербург, 1901. VI, 225, 127 с.

³ Кларендонские конституции. Памятники истории Англии XI-XIII вв. / пер. с лат. Д.М. Петрушевского. Москва, 1936. С. 70-77.

⁴ Böhmer Heinrich. Kirche Und Staat in England Und in Der Normandie Im XI. Und XII. Jahrhundert, 1899. 498 s.

⁵ Jaffé Ph. Bibliotheca rerum Germanicarum. Lipsiae, 1885.

⁶ Liebermann F. Anselm von Canterbury and Hugh von Lyon. Historische Aufsätze dem Andenken an Georg Waitz gewidmet. Hannover, 1886. P. 156-203.

⁷ Барлоу Ф. Вильгельм I и нормандское завоевание Англии / пер. с англ. под ред. к.ф.н. С.В. Иванова. Санкт-Петербург: Евразия, 2007. С. 10-40.

⁸ Беркут Л.Н. Йоркские трактаты как источник для характеристики английских церковно-политических идей в эпоху до конкордата 1107 г. Варшава, 1911. 23 с.

Таким чином, український професор констатує, що займаючись утвердженням своєї влади, Вільгельм Завойовник був змушений цілеспрямовано підтримувати церковну політику Риму не тільки у завойованій Англії, але й у Нормандії, герцогом якої він продовжував залишатися.

Союз короля з Римом тривав досить плідно і при новому папі Григорії VII (1073-1085). Гільдебрандівські ідеї культивувалися та здійснювалися двома найвидатнішими ученими ченцями свого часу – Ланфранком (1005-1089) та Ансельмом (1033-1109), які згодом стали ієрархами Англійської церкви, займаючи архієпископську кафедру в Кентербері⁹.

Описуючи стосунки між новим королем і папою, Л. Беркут пише: «Григорій VII хвалит Вильгельма Завоевателя, как единственного князя, который искренно любит Бога и св. Церковь»¹⁰.

У свою чергу, Вільгельм на ділі намагається довести свою відданість і покірність наступнику св. Петра, і примушує нормандсько-англійський єпископат опублікувати забуті постанови стосовно celibату, а також обіцяє віддати під суд всіх одружених кліриків. Король непохитно намагається реалізувати задуману церковну реформу і суворо забороняє баронам чи князям вимагати гроші за отримання церковних посад¹¹.

Звичайно папа визнавав безумовні заслуги короля щодо римського престолу – пише Л. Беркут, але сам принцип церковно-політичного ідеалу оновленого папства вимагав дещо іншого. Саме тут український вчений говорить про психологічний різнобій у системі церковно-політичних відносин в Англії другої половини XI ст.

Вся ситуація відбувається таким чином, що дозволяла в Римі думати про можливість легалізації всієї політичної системи Гільдебранда, яка демонструвалася у так званій теорії «двох влад» і знайшла своє відображення в окружному посланні папи Григорія VII – «*Dictatus papae, pontifex universalis*», – своєрідною тезисною програмою Католицької церкви¹².

Ключовий сенс цієї програми полягав у підпорядкуванні Римському престолу всієї духовної та світської влади, де тільки папа має право носити титул вселенський (*universalis*), а також звільняти не тільки своїх підлеглих єпископів, а й світських королів. У декреті виражалася ідея повної незалежності церкви від світської інвеститури (*libertas ecclesias*), а також верховенство духовної влади (*gladius* духовного меча, як символу влади) над світською¹³.

Дуже лаконічно суть теорії «папської теократії» виклав у своїх студіях Л. Беркут: «последнее звено политической системы Гильдебранда именно: подчинение всех светских князей власти викария ап. Петра, как призванного руководителя Божьего царства на земле», і така ідея не повинна по задуму папства зустріти опір в особі англійського короля, який не раз доводив свою покірність церкві¹⁴.

Але, продовжує український професор, історичні обставини склалися таким чином, що планам Ватикану в Англії неможливо було здійснитися. Л. Беркут окреслює головні

---

⁹ Ibid. С. 4.

¹⁰ Ibid. С. 4-5.

¹¹ *Böhmer Heinrich*. Op. cit. P. 127.

¹² *Stickler A.M.* «*Gladius*» nel registro di Gregorio VII. Torino, 1948. P. 89-103.

¹³ *Герье В.И.* Расцвет западной теократии. Москва, 1916. URL: <http://www.auction-imperia.ru>; *Берман Г.* Западная традиция права: Эпоха формирования. Москва, 1994. С. 196-216, 262-281.

¹⁴ *Беркут Л.Н.* Йоркские трактаты... С. 5.

причини такого становища: по-перше, Англія була вже давно завойована і не потребувала допомоги ні від кого, а по-друге, місцевий єпископат висловлювався проти втручання папства у справи Англійської церкви. Саме в останньому моменті Л. Беркут проводить чіткі паралелі з позицією та настроями німецької ієрархії, яка теж робила все можливе, щоб відокремитися у «незалежну владу» від папи та далекого Риму¹⁵. Знаменитий прихильник папської реформи, теолог, канонік, архієпископ Кентерберійський Ланфранк, є першим хто симпатизував церковній політиці Вільгельма Завойовника, висловлюючись проти втручання папства у внутрішні справи та розпорядки місцевої церкви¹⁶. Але головну причину нездійсненності планів папи Григорія VII, Л. Беркут вбачає в онтологічній неможливості передачі верховних прав корони в руки церкви.

Стосовного цього Л. Беркут пише: «понтификат Григорія VII – як несчасливо он, по-видимому, починався для Англії и для самого Вильгельма Завоевателя – быстро принес собою заметное охлаждение во взаимных отношениях некогда близких друзей»¹⁷.

Посилаючись на думки знаменитого німецького вченого Ф. Яффе (1819-1870), Л. Беркут пише, що у 1079 р. відносини між папою та королем погіршилися настільки, що папський легат в Англії – монах Теузон, жорстко накидається на короля з нищівною критикою, чим вводить у збентеження навіть свого товариша по місії Губерта.

Останній незабаром бере на себе тяжку місію примирення Вільгельма з папою та досягає успіху в цій справі настільки, що Григорій VII вирішує, навіть, зажадати від короля ленної клятви ап. Петру¹⁸.

Але Вільгельм, прозваний пише Л. Беркут, Залізною Рукою – був творцем і організатором майбутньої великої держави, ввічливо відповів, що ніколи не обіцяв папі ленної клятви. Такою відповіддю король в корні руйнував «теократичний план» Григорія VII щодо «підкорення всіх світських государів духовної владі апостольського послідовника на землі»¹⁹.

Зрештою новий виток погіршення відносин між німецьким імператором Генріхом IV і папою Григорієм VII, виступ нового антипапи Віберта (Климента III), призвели до того, що Англія зовсім звільнилася від опіки Риму, продовжуючи безумовно у себе традиційну практику королівської інвеститури, через яку не припинялися гострі суперечки як на континенті, так і в самій Священній Римській імперії, – зауважує Л. Беркут²⁰.

Після смерті Вільгельма Завойовника (+1087), влада в Англії переходить до рук молодшого з двох синів – Вільгельма прозваного Рудим.

Л. Беркут у своїх студіях, аналізуючи церковно-політичні взаємини в Англії при новому королі, дає йому далеко не втішну характеристику, називаючи його холодним тираном, що не знає ні совісті, ні честі, ні батьківського поваги до церкви.

У період правління Вільгельма Рудого (1087-1100), взаємини між світською та духовною владою придбали яскраво ворожий характер. Цинічне ставлення нового правителя

---

¹⁵ Беркут Л.Н. Очерк из истории борьбы за инвеституру во время императора Генриха V. Генрих V и Пасхалис II до конкордата 1111 г. Киев, 1902. С. 2.

¹⁶ Беркут Л.Н. Йоркские трактаты... С. 6.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Philippus Jaffe, Bibliotheca rerum Germanicarum, Berlin, 1864-1872. Т. 2. Р. 336-367, 380.

¹⁹ Беркут Л.Н. Йоркские трактаты... С. 7.

²⁰ Ibidem.

до церкви, тотальна корупція, постійні конфлікти призвели, як зазначає Л. Беркут, англійський клір «до гострого невдоволення»²¹.

В 1093 р., у період тяжкої хвороби, Вільгельм Рудий призначає примасом Англії та єпископом Кентерберійським, видатного інтелектуала свого часу, теолога, одного з основоположників схоластичного напрямку в філософії, абата Бекського монастиря Анзельма²².

Ставши верховним примасом Англії, Анзельм хоча і вже був авторитетним церковним діячем, але так і не зміг налагодити взаємини зі світською владою, тому Л. Беркут називає його «неопытным ребенком в житейских делах, который не мог ничем импонировать королю»²³.

Відносини між церквою та державою обтяжувалися і тим, що новий архієпископ так і не зміг відстояти інтереси церковних інституцій у питанні раніше проведеної державою секуляризації релігійних володінь.

Свого піку конфлікт досяг у спробі вирішення питання стосовно інвеститури.

Для Анзельма, підкреслює Л. Беркут, було принципово важливо прийняти архієпископський «палліум» від рук римського папи Урбана II, що було прийнято Вільгельмом Рудим як порушення його королівських прав над церквою та викликало залучення примаса Англії до феодалного суду, – констатує Л. Беркут. Досліджуючи церковно-політичну полеміку з питання інвеститури в Англії, український професор помічає одну важливу річ. Для християнського світу Середньовіччя мало не перший раз, на прикладі Англії, світ побачив дивовижну картину, коли перша особа англійської церкви посаджена на ганебну лаву за «вірність церковній традиції»²⁴. І тільки завдяки саме світській, а не церковній опозиції, Анзельм Кентерберійський був звільнений від королівського свавілля. У 1097 р. Анзельм покинув Англію²⁵.

Після смерті Вільгельма Рудого, королем Англії став його брат Генріх I на прізвисько Боклер, тобто Мудрий (1100-1135). Він поріднився з німецьким імператором, видавши заміж свою дочку Матильду за Генріха V. Після смерті імператора Матильда другий раз вийшла заміж за Жофрема Плантагенета графа Анжуйського і стала матір'ю Генріха II, засновника династії Плантагенетів в Англії²⁶.

Описуючи церковно-політичні відносини при новому англійському королі та залучаючи дані англійської історіографії²⁷, Л. Беркут робить висновок, що тепер у нових умовах взаємовідносин, мова йде не про вимоги папи на світове панування, і навіть не про саму інвеституру, так-як вплив римської курії на Британські острови було зведено до мінімуму, церковна партія хотіла лише одного – врегулювання відносин у рамках і рисах які склалися в період правління першого короля нормандської династії.

---

²¹ Ibidem.

²² Ibid. С. 8-9.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Беркут Л.Н. Йоркские трактаты... С. 9.

²⁶ Шафф Ф. История христианской церкви. Т. V. Средневековое христианство. От Григория VII до Бонифация VIII. 1049-1294 г. по Р.Х. Санкт-Петербург: Библия для всех, 2008. С. 65.

²⁷ Stubbs W. Select charters and other illustrations of English constitutional of English Constitutional History. Oxford, 1905. P. 99.

Сам Генріх I розуміючи це, продовжує Л. Беркут, у своєму королівському маніфесті обіцяв знищення регалій і пов'язаних з ними зловживань, скасування грошових поборів з церкви, а також, що особливо важливо, запрошує у своєму листі Анзельма Кентерберійського зайняти свою кафедру та почесне місце у Королівській раді²⁸.

Щодо останнього, то Л. Беркут вказує на трансформацію поглядів «патріарха Британії», який після вигнання, повертається до Англії зовсім іншою людиною. Ознайомившись з григоріанськими ідеями та глибоко перейнявшись ними, він не тільки відмовився принести королю звичайну ленну присягу, а й зажадав знищення світської інвеститури. У результаті чого Анзельм був змушений вдруге покинути Англію²⁹.

Виниклий конфлікт, який прийняв затяжну форму подальшої дипломатичної боротьби, тривав близько п'яти років і закінчився спочатку угодою в Л'Егле (1105), а потім відомим Лондонським конкордатом 1107 р., за яким дві сторони досягли угоди, Генріх I відмовлявся від права пожалування «кільцем і посохом, проте зберіг за собою право ленної присяги, так зв. «temporalia», від обраних за його згодою кандидатів³⁰.

Отже, боротьба за інвеституру в Англії завершилася компромісом, сторони дійшли визначених домовленостей, котрі у майбутньому лягли в основу Вормського конкордату (1122), який став остаточним етапом боротьби за інвеституру в Німеччині³¹.

Лондонський конкордат не був бездоганим, і багато питань церковно-державних відносин залишилися невирішеними, але він поклав початок дискусії про правові підстави влади монарха у середньовічній Англії³².

Таким чином, для Л. Беркута врегулювання проблеми інвеститури в Англії, завдяки конкордату 1107 р., було не капітуляцією державної влади перед церковною, а швидше за все «ініціативою компромісу», який лунав від представників інтелектуальної церковної еліти XII ст., шляхом знаходження нових взаємин церкви та держави, розмежуванням їх юрисдикцій і повноважень, а також переосмислення самої теократичної моделі королівської влади.

Другу частину своїх наукових студій присвячених церковно-політичним відносинам в Англії XI ст. Л. Беркут присвячує характеристиці повністю протилежній стороні церковного розуміння поділу влади, а саме ідеям низки прибічників та адептів, навпаки, сильної королівської влади в Англії, захисників «божественної прерогативи короля», на прикладі «Йоркських трактатів»³³.

«Йоркські трактати» представляють собою рукописне джерело анонімного автора, або групи анонімних авторів, написане між 1101-1104 рр., у період розпаду суперечки Генріха Боклера з Ансельмом Кентерберійським, що складається з різних за обсягом 35-ти трактатів³⁴.

Самі тексти містяться в описаному К. Хампе кодексі 415 колекції рідкісних книг і

²⁸ Беркут Л. Йоркские трактаты... С. 10.

²⁹ Ibid. С. 11.

³⁰ Ibidem.

³¹ Казанский А. Данте. Демистификация. Долгая дорога домой. Т. V. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=E6fGBwAAQBAJ&pg=PT25&dq>

³² Беркут Л.Н. Йоркские трактаты... С. 12.

³³ Ibidem.

³⁴ Хампе, Карл (1869-1936) – німецький історик середньовіччя, дослідник історії Священної Римської імперії в епоху пізнього середньовіччя. URL: <http://www.worldcat.org/identities/lccn-n86-112263/>

рукописів Коледжу Корпус Крісті, Кембриджу (Corpus Christi College), у бібліотеці Паркера (Parker Library)³⁵.

Першим видавцем «Йоркського Аноніму», був професор церковної історії Бонні Генріх Бемер, опублікувавши свої дослідження в роботі «Церква і держава в Англії та Нормандії в 11 і 12 століттях»³⁶.

Солідаризуючись з німецьким вченим й аналізуючи текст деяких трактатів, Л. Беркут відносить дане джерело до розділу публіцистичної літератури періоду інтелектуальної боротьби за інвеституру в Англії, де анонімний автор (чи група авторів) дуже ретельно, теоретичним шляхом, використовуючи у своїй аргументації богословські погляди притаманні середньовічній діалектиці, а також величезну кількість цитат і висловів з усього корпусу книг Біблії, виводить пріоритет світської влади (царської, королівської) над священницькою³⁷.

Розкриваючи проблему відносин світської та духовної влади «Regnum et Sacerdotium», Л. Беркут зупиняє свій пильний погляд на одному з трактатів рукопису під назвою «De cosecratione pontificum et regum» (Посвячення єпископів і королів), який український вчений визначає «основным источником из целой группы таковых»³⁸. Логіка міркування автора цього трактату призводить до висновку: «якщо влада царська у Христі вище священницької, то це положення застосовано і до світу людських відносин (до речі характерна думка для середньовічної релігійної філософії де все земне має бути відображенням небесного), то священник повинен поставитися королем, але не в силу людської влади, а в силу влади Бога, per potestatem Dei»³⁹. І ця думка є серцевиною всього цього трактату. Автор твору, підкреслює Л. Беркут, постійно підтверджує верховенство першої влади над другою, приводячи паралелі зі Старого Заповіту, де говорить про владу і силу Давида й Мойсея.

До однієї групи з цим трактатом «De cosecratione pontificum et regum» Л. Беркут, спільно з його першим видавцем Г. Бемер, відносить й інші: «De Romano pontifice» («Римський папа»); «De oboediendo Romano pontifice» («Про послух Римському папі»); «De charitate et oboedientia» («Про любов і послух»). Саме у цих трактатах проблема відносини світської та духовної влади, зауважує дослідник, вирішується не абстрактно, тобто теоретично, а навпаки, вводиться в рамки живої дійсності та відрізняється практичними прикладами з церковної історії. Священницька влада потребує королівської, так як остання охороняє не тільки саму церкву, але й її авторитет: «ipsam quoque sacerdotalem auctoritatem» (безпеку священної влади)⁴⁰.

«Королівська інвеститура виправдовується тим, що Христос доручив священницький чин царській руці. З іншого боку, вона (тобто інвеститура) спирається на суверенні права государя над своїми підданими та церковним майном. Хоча вона не має на увазі передачі священства та духовної благодаті. Але дарування нею королем відбувається в силу того, що він – намісник Христа на землі, помазаник Божий» (per gratiam – по благодаті)⁴¹.

---

³⁵ Williams G. The Norman Anonymous of 1100 AD: Towards the Identification and Evaluation of the so-called Anonymous of York. Harvard Theological Studies, XVII. 1951.

³⁶ Böhmer Heinrich. Op. cit. P. 433.

³⁷ Беркут Л.Н. Йоркские трактаты... С. 3, 13, 16.

³⁸ Ibid. С. 14.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibid. С. 16-18.

⁴¹ Ibid. С. 16.

Резюмуючи багаж думок та ідей даних середньовічних письменників, а серед них були не тільки світські діячі, але й представники духовенства, Л. Беркут робить наступний висновок: «Всі вони бажають заснувати на факті помазання, священницький характер королівської влади, проте з усіх ця думка найбільш різко та послідовно проведена у нашого Йоркського Аноніма»⁴². Такі ідеї, на думку Л. Беркута, надали особливості розвитку європейського абсолютизму, як форми правління підпорядкованої розумному началу й обумовленої Божественною волею, де за словами «останнього отця церкви» Боссюета, «королі мають титул Христа, і вони – боги»⁴³.

Висновки. Отже, в якості висновку зауважимо наступне: у своїх дослідженнях присвячених цієї тематиці Л. Беркут стверджує те, що сам конкордат 1107 р. не був однозначною перемогою Анзельма Кентерберійського у суперечці за інвеституру з королем Генріхом I Боклером. Для вченого очевидно, що конкордат був нічим іншим як компромісним рішенням двох сторін, при цьому, прагматична ініціатива компромісу виходила, насамперед, від Риму, тому в Англії конфлікт королівської влади з папством не прийняв такі жорсткі форми як у Німеччині. У той же час вчений вважає для себе важливим показати на прикладі «Tractatus Eboracenses» ідеологічну складову питання відносин церкви і держави.

У своїх наукових студіях науковець вказує на низку адептів сильної королівської влади в Англії, де державні вчені-легісти у своїх творах висловлювали думку про особливий статус монарха не тільки у державі, але й у церкві. Вони зазначають про безпосередній зв'язок короля з Богом через отримання таїнства помазання і «Йоркський анонім» яскравий і безпосередній тому приклад. Така ідеологічна та богословська полеміка, між державою та Католицькою церквою в Англії XI-XII ст. буде і надалі в історії цих взаємовідносин набувати все більше і більше принциповий характер, – підкреслював український вчений.

На завершення своїх наукових студій Л. Беркут вважає цілком доречним провести історичну спадкоємність ідей між «Йоркським анонімом» і доктриною англійського реформатора Дж. Вікліфа, який так само, як і його попередники, вважав короля не тільки уособленням вищої влади, але й «вікарієм самого Бога»⁴⁴.

Andrey Nalivaiko

The genesis of the struggle for investiture between secular and spiritual power in England in L. Berkut's studies

Abstract: Various vectors of scientific activity of the Ukrainian medievalist professor, doctor of historical sciences – Leonid Berkut (1879-1940) constantly intertwined throughout his life. The scientist's scientific preferences guided the further development of his research

---

⁴² Ibid. С. 23.

⁴³ Беркут Л. Йоркские трактаты...; Лебедев М. Боссюэт, еп. Московий, и значение его для Католической Церкви во Франции // Труды Киевской духовной академии. 1868. № 1. С. 3-4; Кротов А.А. Философские воззрения Жака Боссюэ // Вестник Московского университета. Серия 7: Философия. 2011. № 6. С. 16-24.

⁴⁴ Беркут Л.Н. Йоркские трактаты... С. 23.

studios. The history of early Christianity and the Western Church became the sphere of scientific preferences of L. Berkut, even during his studies at Kiev University of St. Vladimir, as well as teaching at Warsaw University.

In his scientific studios devoted to the history of the medieval church, L. Berkut focused on the role of the church in the political and legal system of medieval society. The development process of social components, the creation of political constituencies in European states depended largely on the relationship between the state and the church, the Ukrainian researcher logically noted these facts. However, the relationship was not linear or simple, very often, there was a rivalry or conflict of interests between the two branches of power, secular and spiritual, which manifested itself in the form of a crisis, sometimes even acute, although at that time this confrontation didn't acquire such mutual antagonism that arose in England in the 16th century.

The article is devoted to the problems of confrontation between the church and the royal power in England at the end of the 11th and at the beginning of the 12th centuries, as well as the analysis of church-political views, the group of authors supporting King's side, in the midst of a dispute between Henry and Beauclair and Anselm of Canterbury, using the example of the characteristics of an anonymous author and his publicistic work «The York Treatises». The article was analyzed the monograph by L. Berkut, that was dedicated to this particular topic – «The York Treatises as a source for characterizing English church-political ideas in the era to the concordat of 1107».

Keywords: L. Berkut's, investiture, York Tracts, Wilhelm I, London Concordat